

Deset let republiky v občanském právu.

Převrat zastihl občanské právo krátkou dobu po reformním díle, které se již dlouhou dobu před válkou připravovalo, avšak pro vnitropolitické obtíže rakouské stále oddalovalo. Třebas že již panská sněmovna přijala osnovu novely k občanskému zákoníku, vypracovanou komisí nejlepších současných právníků, nebyla osnova hotova parlamentně, když vypukla válka. A tak poměry samy si vynutily neočekávaně urychlení zákonodárné činnosti.

Ústavně právně přišlo vhod zastavení činnosti parlamentu a nastolení vlády § 14 ústavy, podle kterého měl císař sám moc císařskými nařízeními vydávat normy zákonné moci. Paragrafu toho bylo pak použito stejně na věci rázu přechodního, jako na publikování důležitých novel k obecnému občanskému zákoníku. Vláda však přece byla si vědoma dosahu činu toho a tak přistupovala k publikaci připravené látky jen pozvolna a po částech, jak toho byla potřeba. Nečekalo se totiž, že válka bude trvati tak dlouho. Tím jest si vysvětliti, že vyšly tři novely k obecnému občanskému zákoníku, ač zcela dobře mohla vyjít celá látka v novele jediné. Hned na počátku války v říjnu 1914 vyšla první novela, které týkala se prohlášení za mrtva (osoby ve válce nezvěstné!), péče o děti nezletilé a poručenství, určitých partií v dědickém právu: jako zákonné posloupnosti potomků a manžela.

Když válka způsobila pozemkové převraty v Haliči, bylo vynuceno vydati druhou novelu, zcela krátkou, týkající se opravy hranic a řízení při tom (v červenci 1915).

Avšak válka nekončila, protahovala se, poměry se rapidně měnily, a tak se vláda rozhodla vydati i ostatní látku císařským nařízením. Tak vyšla v březnu 1916 třetí novela, nejrozsáhlejší, zasahující do všech oborů občanského zákoníka. Kromě toho v roce 1916 císařským nařízením o zbavení svéprávnosti byla upravena tato látka na novodobém podkladě.

Tím jsme převratem přejali občanské právo modernisované, vyhovující dosavadním mravům a kultuře obyvatelstva v zemích historických. Převratem však nastala obtíž nová. V jeden stát se spojila česká i větev slovenská, která žila státoprávně v jiném celku s jiným právním řádem a v jiném kulturním prostředí. Bylo proto nutno znovu prováděti revisi, nyní ne již pouze věcnou, nýbrž i unifikační.

V první řadě však dopomohlo se naléhavým potřebám života. Již v roce 1919 byl vydán zákon o změně práva manželského (o rozluce a rozvodu manželství), které bylo jednotně upraveno pro všechna vyznání náboženská, zákon, jenž různě byl vykládán a různě praktikován a po jehož spravedlivé novelisaci se opět volá.

Z větších partií občanského práva, do nichž zasáhlo republikánské zákonodárství, sluší uvésti novou úpravu a d o p c e, a

dále zrušení svěřenství. Tento poslední zákon pak zvláště znamená a bude ve svých důsledcích ještě znamenati značný převrat v majetkovém postavení určitých vrstev společenských, ba zánik celých rodin. Fidejkomisy byly zařízením, kterým právní řád nuceně zachovával bohatství rodin zvláště privilegovaných, zařízení, které nutilo rodiny ty udržeti si majetek, který by se jinak buď nedostatečnou inteligencí držitelů, nebo majetkovými dispozicemi nebo vůbec možností volného nakládání jinak rozplynul. Uvolněním fidejkomisní vázanosti uvolní se jmění toto a jest jisto, že vývoj věci půjde k rozdrobování a zániku velkých pozemkových majetků. Pozemková reforma, která navracela půdu těm, kteří ji vzdělávali, a odmítala ji těm, kteří z velké většiny ji vzdělávati dávali, sami se na výrobě zemědělské ani organisací nezúčastňující, vynutila si také uvolnění fidejkomisů.

Další převrat v hospodářském a kulturním životě přinesla s sebou pozemková reforma, která sice zasáhla někde hluboce do poměrů hospodářských, avšak, majíc sice jako každé lidské dílo nedostatky v provádění, ve svém celku byla prvotním revolučním činem státním a národním významu. Její vliv a důsledky budou se jistě cítiti po dlouhou řadu let a po mnoho generací.

Hlavní snahou posledních let, kdy nežije se již revolučně, nýbrž razí se pro vše heslo stabilisace, zůstává reforma nikoli věcná, nýbrž unifikací. Unifikace jest nutna v zájmu státním, v zájmu politickém a hospodářském. Jednotný stát nutně potřebuje unifikace ve všech oborech právních. Stát, který nemá právní řád unifikovaný, nelze nazývati státem dokonalým. Rozdílným právem se zavádí zmatek do právních poměrů, život se komplikuje a znesnadňuje. Trpí tím nikoli hospodářsky vyspělá část státu, nýbrž naopak část hospodářsky stojící pozadu. Hospodářsky silnější část uzavře se sama pro sebe a vystačí si, slabší však trpí. Uvažme jen, jakou překážkou jest rozdílné právo občanské v zemích historických a na Slovensku. Podnikatelé ze zemí historických bojí se jíti na Slovensko, ježto neznají právních poměrů, bojí se investovati kapitál, bojí se zapůjčiti i na prvou hypotéku, ježto nemají jistoty v knihách pozemkových a pod. Jest jisto, že unifikace jest obtížná. Nesmí však tato obtíž odrazovati od vděčné práce pro stát. Unifikace u nás, a zvláště v oboru práva občanského, jde tempem více než pomalým.

Hlavní vadu řádného postupu unifikace práva vidíme v tom, že ti, kdož mají tuto věc na starosti, nepokládají za hlavní svoji snahu unifikovati, to jest sjednotiti právo pro celé státní území, nýbrž reformovati právo, to jest dáti něco jiného, než platí, a než by mohlo zcela prostě platiti i ve druhé části země. Reforma jest pak vždy obtížnější, než pouhá unifikace. A při tom jest vždy otázka, zda reforma, jaká by vyšla z doby plné neklidu, uvolnění myslí a mocenských zápasů, byla by dílem dokonalým. Lepší jest rychle unifikovati a pak celkové dílo, které mezi tím by se v zemi vžilo, reformovati. Reforma občanského zákoníka

rakouského vyžadovala více než 100 let, před několika léty pak reforma byla provedena za účasti nejlepších hlav, i našich odborníků, jaký důvod jest tedy k tomu, aby nyní opět se něco opravovalo, k čemu není důvodu, když naopak jest zapotřebí rychle státnicky jednati a vydati jednotný občanský zákoník pro celý stát jediný? »Jeden stát a jedno právo« mělo by býti vedoucím heslem těch, kteří ve věcech těch pracují.

Nebude-li tomu tak, pak jest zcela dobře možno, že budeme oslavovati druhé desetiletí samostatného státu za stejného právního nedostatku jako nyní. Bylo by nejnroucnějším přáním našim do druhého desetiletí republiky, abychom nikoli do té doby, nýbrž co nejdříve, měli jednotný československý občanský zákoník.

V Praze dne 16. září 1928.

Dr. Karel Novák.

Vývoj obchodního práva československého v prvním desetiletí republiky.

Prvních deset let československého práva obchodního nutno uzavřítí pasivní bilancí; nepodařilo se odstraniti hlavní dva nedostatky z dědictví po bývalé monarchii: dualismus obchodního práva i zastaralý, a dnes již nevyhovující obchodní zákoník platný v zemích historických. Nepřihlížíme-li k rozšíření platnosti zákona o společnostech s ručením omezeným z r. 1906 (č. 58 ř. z.) na Slovensko a Podkarpatskou Rus, je vlastně jedinou větší aktivní položkou této bilance nový směnečný zákon z 13. prosince 1927, čís. 1 Sb. z. a n. z r. 1928. Jinak se obmezila legislativa na to, aby přizpůsobila některé předpisy novým poměrům a aby čelila výstřelkům z let mimořádných poměrů hospodářských, zaviněných válkou.

V prvém směru obrázejí se v nových předpisech vydaných po 28. říjnu 1918 vlivy několikeré povahy. Příkladmo možno poukázati ke změně § 7 uvozovacího zákona k obchodnímu zákoníku z r. 1862, resp. § 5 býv. uher. obch. zák. a k speciálním předpisům týkajícím se podniků cizozemských, pokud provozují obchody na území republiky. V druhém směru vyžádalo si období hospodářského neklidu řadu zásahů, které vyvrcholily v roce 1924 serií zákonů týkající se peněžního podnikání. Typickými jsou v tom směru předpisy vládního nařízení čís. 465 Sb. z. a n. z r. 1920 o zřizování společností s r. o. a společností akciových, jimiž byly podstatně zostřeny podmínky zřizování, zvyšování základního kapitálu a zakládání pobočných ústavů těchto společností. Nejvýznamnější z nich jsou nová ustanovení zákonná o akciových bankách, o vkladních knížkách (listech) a o revisi bankovních ústavů (zákon čís. 239 Sb. z. a n. z r.